

KS. DARIUSZ KWIATKOWSKI
Poznań, UAM

**LITURGIA SŁOWA BOŻEGO
PRZESTRZENIĄ ZBAWCZEGO DIALOGU
BOGA Z CZŁOWIEKIEM
W ŚWIETLE ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ
BENEDYKTA XVI
*VERBUM DOMINI***

Podstawowym znakiem w stosunkach międzyludzkich oraz między Bogiem i człowiekiem jest słowo. Funkcją słowa jest nawiązywanie łączności między mówiącym i słuchającym. Słowo Boże dociera do zgromadzenia wiernych za pośrednictwem systemu dźwięków i kojarzonych z nimi znaczeń, które stanowią słowa ludzkie. Słowo ludzkie jest *sacramentum audibile*, jest znakiem słowa Bożego. W słowach Pisma Świętego odczytywanych w Kościele jest obecny Chrystus¹. We Mszy Świętej te słowa są duchowym pokarmem, który w wyniku reformy soborowej ma być obficie podawany wiernym². W parze z troską o odnowienie liturgii musi iść żywe umiłowanie słowa Bożego zgodnie z Tradycją Kościoła, który nigdy nie zaprzestał zbierać się na odprawianie tajemnicy paschalnej i czytanie tego, co jest napisane o Chrystusie we wszystkich księgach Pisma Świętego³.

W teologii podstawowego znaku liturgicznego, jakim jest słowo, leży najgłębsze uzasadnienie dla najbardziej nowatorskiego postulatu konstytucji liturgicznej dopuszczenia w szerszym zakresie języków ojczystych do liturgii, zwłaszcza w czytaniach, pouczeniach, modlitwach i śpiewach⁴. Postulat ten jest zrozumiały wobec celu, jaki Sobór wyznacza dla całego programu odnowy liturgii: doprowadzenie wszystkich wiernych do pełnego, świadomego, czynnego i owocnego udziału w obrzędach liturgicznych, do jakiego wszyscy ochrzczeni są uprawnieni i zobowiązani⁵.

W każdym zgromadzeniu liturgicznym, będącym aktualizacją Kościoła, dokonuje się dialog zbawczy pomiędzy Bogiem i Jego ludem. Konstytucja mówi: „W liturgii bowiem Bóg przemawia do swego ludu, Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewan-

¹ Por. KL 7.

² Por. *tamże*, 51.

³ Por. *tamże*, 6.

⁴ Por. *tamże*, 36.

⁵ Por. *tamże*, 14.

gelię, lud zaś odpowiada Bogu śpiewem i modlitwą”⁶. Stwierdzenie to jest wyrazem fundamentalnego schematu, jaki realizował się w celebracjach liturgicznych tak w kulcie Izraelitów, jak przede wszystkim u chrześcijan. Można określić liturgię jako nieprzerwany dialog Oblubieńca i Oblubienicy. W sposób szczególny ten dialog dokonuje się podczas proklamacji słowa Bożego w liturgii. Celem artykułu jest ukazanie liturgii słowa Bożego jako przestrzeni zbawczego dialogu Boga z człowiekiem. Podstawowym źródłem dla refleksji będzie adhortacja apostołska Benedykta XVI *Verbum Domini*. Droga do osiągnięcia zamierzonego celu prowadzi od odkrycia Pisma Świętego jako księgi zawierającej słowo Boże, przez które Bóg nieustannie działa. Pełnia słowa Bożego objawia się w Jezusie Chrystusie — Logosie Ojca. Odpowiedzią na Boga obecnego i działającego przez swoje słowa jest czynna wiara człowieka.

1. Pismo Święte księgą słowa Bożego

Ojciec Święty Benedykt XVI w adhortacji apostołskiej *Verbum Domini* najpierw podejmuje kwestie terminologiczne dotyczące posługiwania się wyrażeniem „słowo Boże”. Papież wskazuje na analogiczne użycie ludzkiego języka w odniesieniu do słowa Bożego, mówiąc o swego rodzaju symfonii Słowa oraz o pieśni na wiele głosów jedyne Słowa, wyrażającego się na różne sposoby. W prologu św. Jana, do którego odwołuje się Benedykt XVI, jest mowa o Logosie, czyli o odwiecznym Słowie, którym jest Syn Boży. Jest On zrodzony z Ojca i Jemu współistotny: „Słowo było u Boga i Bogiem było Słowo” (J 1,1). Również całe stworzenie jest częścią owej pieśni na wiele głosów, przez którą wyraża się jedyne Słowo. Dzieje się tak, gdyż „wszystko przez Niego i dla Niego zostało stworzone. On jest przed wszystkim i wszystko w Nim ma istnienie” (Kol 1,16-17). Wyrażenie „Słowo Boże” wskazuje tu bezpośrednio na Jezusa Chrystusa, będącego Synem Ojca, który stał się człowiekiem. Bóg przekazywał swoje Słowo również w historii zbawienia. Mocą swojego ducha przemawiał On przez proroków, ale nade wszystko przemówił przez wydarzenia zbawcze — Wcielenie, Śmierć i Zmartwychwstanie swojego Syna, który jest Słowem⁷.

Natomiast pojęciem „słowa Bożego” papież określa przepowiadanie Apostołów, którzy byli naoczniymi świadkami życia i misji Jezusa Chrystusa. W tym kon-

⁶ *Tamże*, 33.

⁷ Por. BENEDYKT XVI, Adhortacja apostołska *Verbum Domini*, Poznań 2010, 7 (dalej: VD); M. PYC, *Verbum Dei. Chrystologiczna refleksja w świetle adhortacji apostołskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, w: M. ANTONIEWICZ (red.), *Teologia dogmatyczna. „Verbum Domini”*, t. VI, Poznań 2011, s. 7–8; R. BROWN, J. FITZMEYER, R. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 1117–1118; A. WEISER, *Teologia Nowego Testamentu. Cztery Ewangelie, Dzieje Apostolskie, Listy św. Jana i Apokalipsa św. Jana*, Kraków 2011, s. 183.

tekście Ojciec Święty używa pojęcia „słowo Boże” w odniesieniu do całego Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu. Właśnie dlatego Kościół wielką czcią otaczał i nadal otacza Biblię. Katechizm Kościoła Katolickiego uczy:

Przez wszystkie słowa Pisma Świętego Bóg wypowiada tylko jedno Słowo, swoje jedyne Słowo, w którym wypowiada się cały: „Pamiętajcie, że jedno Słowo Boże rozciąga się na wszystkie księgi, że jedno Słowo rozbrzmiewa na ustach wszystkich świętych pisarzy. To Słowo, które było na początku u Boga i było Bogiem, nie potrzebuje sylab, ponieważ nie jest zależne od czasu”⁸.

W tym miejscu trzeba jednak zaznaczyć, że chrześcijaństwo nie jest religią księgi, lecz religią Słowa Bożego, Wcielonego i żywego⁹.

Pośród wszystkich słów skierowanych przez Boga do człowieka szczególne znaczenie ma słowo natchnione znajdujące się w Piśmie Świętym. Do powstania Biblii

Bóg wybrał używających własnych umiejętności i sił ludzi, którymi posłużył się, tak aby działając w nich i przez nich, to wszystko i tylko to, co sam chciał przekazać na piśmie jako prawdziwi autorzy¹⁰.

Oznacza to, że Biblia ma charakter teandryczny, czyli bosko-ludzki. Jest prawdziwym słowem Bożym i równocześnie prawdziwym i autentycznym słowem ludzkim. Jest to możliwe dzięki działaniu Bożemu, które w tym przypadku nazywamy natchnieniem biblijnym¹¹.

Natchnienie odgrywa kluczową rolę w rozumieniu Pisma Świętego jako słowa Bożego. Papież Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini* w sposób obrazowy, a jednocześnie niezwykle interesujący, przybliży istotę problemu, uwzględniając przy tym działanie Ducha Świętego: „podobnie jak Słowo Boże stało się ciałem za sprawą Ducha Świętego w łonie Dziewicy Maryi, również Pismo Święte jest «słowem Boga, dlatego że zostało spisane pod natchnieniem Ducha Bożego»”¹². Pismo Święte, które jest słowem Bożym, zostało napisane pod natchnieniem Ducha Świętego. Podobnie jak w przypadku wcielenia Syna Bożego za sprawą Ducha Świętego w łonie Maryi Dziewicy, Pismo Święte „rodzi się” za sprawą tego samego Ducha, lecz w środowisku Kościoła¹³.

⁸ KKK 102.

⁹ Por. VD 7; M. PYC, *Verbum Dei. Chrystologiczna refleksja w świetle adhortacji apostolskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, s. 7–8.

¹⁰ KO 11.

¹¹ Por. T. JELONEK, *Repetitorium biblijne*, Kraków 2009, s. 5; J. KUDASIEWICZ, *Pismo Święte*, w: A. ZUBERBIER (red.), *Słownik teologiczny*, Katowice 1998, s. 409–411; J. SZLAGA, *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, Poznań 1986, s. 22; J. LEVIE, *Ludzkie dzieje słowa Bożego*, Warszawa 1972, s. 288–289; M. ANTONIEWICZ, *Pneumatologiczny rys Tradycji, Pisma Świętego i Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w ujęciu adhortacji „Verbum Domini” Benedykta XVI*, w: TENŻE (red.), *Teologia dogmatyczna*, s. 30.

¹² VD 19.

¹³ Por. M. ANTONIEWICZ, *Pneumatologiczny rys Tradycji, Pisma Świętego i Urzędu Nauczycielskiego Kościoła*, s. 30.

Stwierdzenie, że słowo Boga zostało spisane pod natchnieniem Ducha Bożego, uznaje zarówno Boga jako nadprzyrodzonego Autora Pisma Świętego, jak i rolę ludzkiego autora, który spisał tekst natchniony. Ponieważ Duch, który mówił przez proroków i wspierał apostołów w przepowiadaniu, natchnął też autorów świętych ksiąg. Jedynie bowiem dzięki działaniu Ducha Świętego Słowo Boże może być wyrażone ludzkimi słowami¹⁴. Dzięki temu księgi biblijne uznane są za kanoniczne. Słowo Boże i Duch Święty, który je ożywia i inspiruje, tworzą nierozdzielalną całość¹⁵.

Głęboka więź istniejąca między natchnieniem Duchem Świętym i słowem Bożym pomaga zrozumieć sens i wartość Tradycji Kościoła i świętych pism w Kościele. Papież stwierdza, że

Jezus Chrystus polecił Apostołom, aby Ewangelię zapowiedzianą przedtem przez proroków, przez siebie zaś wypełnioną i obwieszczoną, głosili wszystkim ludziom jako źródło wszelkiej zbawiennej prawdy i moralnego porządku (...) oraz przekazywali im dobrodziejstwa Boże. Polecenie to zostało wiernie wypełnione tak przez Apostołów, którzy głoszeniem ustnym, przykładami i zorganizowanym działaniem przekazali to, o czym dowiedzieli się, czy to z samych słów, z zachowania i czynów Chrystusa, czy też dzięki pomocy Ducha Świętego, jak i przez tych Apostołów i mężów apostoelskich, którzy pod natchnieniem tegoż Ducha Świętego na piśmie utrwaliли orędzie zbawienia¹⁶.

Żywa Tradycja Kościoła pozwala lepiej i głębiej zrozumieć Pismo Święte jako słowo Boże. I chociaż słowo Boże poprzedza oraz przewyższa Pismo Święte, to jednak, będąc natchnionym przez Boga, zawiera ono słowo Boże w sposób absolutnie wyjątkowy¹⁷. W tym kontekście Pismo Święte jest autentycznym i nieomylnym świadkiem słowa Bożego. Świadcowi temu przysługuje szczególna jakość, dlatego że świadek ten zawiera w sobie i sobą uobecnia dawane przez siebie świadectwo. Sama jednak jego zawartość nie oznacza, że słowo Boże jest obecne w tej księdze Kościoła jak rzecz w zamkniętym pojemniku i jakby w nim zaareztowana. Słowo Boże przerasta wciąż i przekracza Pismo Święte, zobowiązując tym samym do coraz nowego wkraczania w jego niezgłębioną tajemnicę¹⁸.

Kościół dzięki zbawczej obecności i działaniu Ducha Świętego przekazuje w Piśmie Świętym to, co zostało objawione w Chrystusie. Papież stwierdza: „Słowo Boże przemawia bowiem do nas w Piśmie Świętym jako natchnione świadectwo Objawienia, które wraz z żywą Tradycją Kościoła stanowi najwyższą regułę wiary”¹⁹. To słowo jest proklamowane i osiąga szczególną moc w czasie każdej celeb-

¹⁴ Por. VD 15.

¹⁵ Por. M. ANTONIEWICZ, *Pneumatologiczny rys Tradycji, Pisma Świętego i Urzędu Nauczycielskiego Kościoła*, s. 30; W. BARNES, *Natchnienie i bezbłądność*, w: B. METZGER, M. COOGER (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997, s. 550; B. SESBOUÉ, C. THEOBALD, *Słowo zbawienia*, w: B. SESBOUÉ (red.), *Historia dogmatów*, t. IV, Kraków 2003, s. 463; M. PETER, *Tak mówi Bóg. Ogólne wiadomości o Piśmie Świętym*, Poznań 1984, s. 44–45; S. MOYSA, *Słowo zbawienia*, Kraków 1974, s. 169–174.

¹⁶ VD 17; por. KKK 81.

¹⁷ Por. VD 17.

¹⁸ Por. L. SCHEFFCZYK, *Pismo Święte słowem Boga i Kościoła*, ComP 125 (2001), s. 60.

¹⁹ VD 18.

racji liturgicznej. Można powiedzieć, że Pismo Święte staje się swego rodzaju szczególną księgą liturgiczną. Odniesienie do ścisłego związku między słowem Bożym i liturgią znajdujemy w konstytucji liturgicznej *Sacrosanctum Concilium*, do której nawiązuje Benedykt XVI. Czytamy w niej, że

Pismo Święte ma doniosłe znaczenie w sprawowaniu liturgii. Z niego bowiem pochodzą czytania, które wyjaśnia się w homilii, oraz psalmy przeznaczone do śpiewu. Z niego czerpią natchnienie i ducha próśby, modlitwy i pieśni liturgiczne. W nim też trzeba szukać sensu czynności i znaków²⁰.

2. Bóg objawia się i działa mocą swojego słowa

Papież mówi o słowie Bożym w odniesieniu do odwiecznego, wcielonego *Logosu* i podkreśla, że to Słowo należy uznać za fundament całej rzeczywistości. Nawiązując do Prologu Ewangelii według św. Jana, Ojciec Święty stwierdza, że przez Słowo jakim jest „Logos wszystko się stało, a bez Niego nic się nie stało, z tego, co się stało” (J 1,3). Oznacza to, że Słowo Boże – *Logos* znajduje się już u źródeł stworzenia. W tym kontekście można powiedzieć, że Bóg mocą swojego słowa dokonuje dzieła stworzenia. Słowo Boże nie tylko objawia prawdę Bożą, ale jest także narzędziem Bożego działania²¹.

W Starym Testamencie słowo Boże jest wyrażone hebrajskim terminem *dabar*. Dla Hebrajczyków słowo było czymś więcej niż tylko wyrazicielem myśli. W słowie mówionym widzieli oni pewien dynamizm. Wypowiedane słowo było naładowane mocą i siłą działania. Pojęcie *dabar* oznacza coś więcej niż tylko słowo. W tym pojęciu mieści się także wydarzenie i działanie. Hebrajskie *dabar* wykracza poza znaczenie greckiego *logosu*, który jest jego odpowiednikiem w Septuagincie. *Logos* stanowi szczyt aktywności rozumu. *Logos* „istnieje” i dlatego jest pojęciem statycznym, oznaczającym istotę rzeczy istniejącej i niepodlegającej zmianom. W przypadku *logosu* najwyższą funkcją było rozumienie i statyczne ujmowanie istniejącej rzeczywistości, a w pojęciu *dabar* zawarte jest działanie i władza. Można powiedzieć, że *logos* „jest”, a *dabar* „działa”²².

Hebrajska terminologia określająca słowo Boże ukazuje je jako rzeczywistość dynamiczną, dokonującą w sposób nieomylny dzieł zamierzonych przez Boga. W Księdze Jozuego czytamy: „(...) a wy zrozumcie to całym sercem i całą duszą swoją, że ze wszystkich wspaniałych obietnic, które dał wam Pan, Bóg wasz, ani jedna nie zawiodła: wszystkie wam się spełniły” (Joz 23,14). Słowo Boże jest wiecz-

²⁰ KL 24; por. VD 52.

²¹ Por. VD 8; G. RAVASI, *Biblia jest dla ciebie. Mały kurs teologii biblijnej*, Poznań 2011, s. 224; H. DE LUBAC, *Słowo Boga w historii człowieka*, Kraków 1997, s. 48; S. MOYSA, *Słowo zbawienia*, s. 44.

²² Por. S. MOYSA, *Słowo zbawienia*, s. 47–48; W. HARRINGTON, *Klucz do Biblii*, Warszawa 1984, s. 32–33; H. WITCZYK, *Logos*, w: EK 10, kol. 1312.

ne, realizuje się i spełnia. Ono jest życiem i przynosi życie lub śmierć. W nim zawarta jest moc zbawcza. Bóg przez proroka Izajasza mówi: „(...) słowo, które wychodzi z ust moich, nie wraca do Mnie bezowocne, zanim wpierv nie dokona tego, co chciałem, i nie spełni pomyślnie swego posłannictwa” (Iz 55,11). Oznacza to, że słowo Boże powoduje zawsze to, co zapowiada, i odnosi się to zarówno do wydarzeń tworzących dzieje Izraela, jak i do rzeczywistości kosmicznych²³.

Słowo wypowiedane przez Boga ma potężną moc. Ono jest jak palący ogień i jak młot kruszący skałę (por. Jr 23,29). Te określenia są bardzo dynamiczne, a nawet agresywne, ale użyte w celu pokazania skuteczności słowa Bożego. Bardzo mocno wyraża prawdę o mocy słowa Bożego autor Listu do Hebrajczyków: „Żywe bowiem jest słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny, przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku, zdolne osądzić pragnienia i myśli serca” (Hbr 4,12). Słowo Boże ma moc, by poruszać serca, nawracać je, wzbudzać wiarę i uświęcać. Ono jest żywe i nie istnieje siła, która mogłaby przeszkodzić jego działaniu; nie zdoła go uwolnić²⁴.

Słowo Boże posiada moc stwórczą. Papież Benedykt XVI odwołuje się w tym miejscu do Listu do Hebrajczyków: „Przez wiarę poznajemy, że słowem Boga wszechświat został stworzony, iż to, co widzimy, powstało nie z rzeczy widzialnych” (11,3). Warto zauważyć, że to przesłanie jest wyzwalające, ponieważ pokazuje, że nic nie jest owocem przypadku, ale wszystko istnieje z woli Boga i należy do Jego zbawczego planu. W centrum tego planu znajduje się zaproszenie do uczestnictwa w życiu Bożym w Chrystusie. Papież pisze: „Stworzenie bowiem rodzi się z Logosu i nosi niezatarty ślad stwórczego Rozumu, który wprowadza ład i kieruje”²⁵. Oznacza to, że nie tylko stworzenie świata, ale również kierowanie, podtrzymywanie go w istnieniu oraz cały bieg jego historii odbywa się pod wpływem Bożego słowa. Psalmista wychwala Boga, gdyż On:

Na ziemię zsyła swoje orędzie, mknie chyżo Jego słowo. On daje śnieg niby wełnę, a szron jak popiół rozsiewa. Ciska swój grad jak okruchy chleba; od Jego mrozu ścinają się wody. Posyła słowo swoje i każe im tajać; każe wiać swemu wiatrowi, a spływają wody (Ps 147,15-18).

Bóg działa w historii nieustannie. Historia zbawienia nie ma przerwy i w niej dokonuje się nieustające *creatio continua*. Bóg jest obecny w swoim stworzeniu,

²³ Por. A. FEUILLET, P. GERLOT, *Słowo Boże*, w: X. LÉON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 878; S. WYPYCH, *Słowo Boże*, w: S. GRZYBEK (red.), *Vademecum biblijne*, cz. IV, Kraków 1991, s. 7.

²⁴ Por. S. WYPYCH, *Słowo Boże*, s. 7; G. RAVASI, *Biblia jest dla ciebie*, s. 224–225; W. HARRINGTON, *Klucz do Biblii*, s. 33; J. DANIELOU, *Bóg i my*, Kraków 1965, s. 294; P. TAMBOR, *Pochodzenie tytułu „Logos” i jego znaczenie w Prologu Ewangelii według świętego Jana*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 1 (2002), z. 1, s. 358.

²⁵ VD 8.

którego cały rozwój i bieg odbywa się pod wpływem Jego działania, określonego pojęciem: słowo Boże²⁶.

Cały stworzony świat widzialny i niewidzialny jest owocem stwórczego działania słowa Bożego. Papież Benedykt XVI powie, że cały świat rodzi się ze słowa Bożego jako *creatura verbi*. Stworzony mocą Bożego słowa świat jest także areną, na której objawia się wielka historia miłości Boga do Jego stworzenia. W historii tej wyjątkowe i niepowtarzalne miejsce zajmuje człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boga. Ojciec Święty podkreśla: „Zbawienie człowieka jest więc przyczyną wszystkiego”²⁷.

Słowo Boże posiada swój realizm. Człowiek, który wsłuchuje się w słowo Boże, w nim rozpoznaje znaczenie każdej rzeczywistości i buduje na nim swoje życie jest realistą. Przyjęcie słowa Bożego i zakorzenienie się w nim jest budowaniem ludzkiego życia na trwałym fundamencie w odróżnieniu od wartości przemijających, proponowanych przez świat. Człowiek, który buduje na tym słowie, buduje na skale. Nic bowiem nie jest w stanie zaspokoić najgłębszych pragnień człowieka — ani posiadanie, ani władza, ani przyjemność. Można powiedzieć, że człowiek stworzony przez słowo spełnia się tylko i wyłącznie w nim²⁸.

Szczególnego znaczenia nabiera słowo wypowiedziane przez Jezusa. Jego słowa są potęgą, która działa, i światłością, która oświeca. Słowo Jezusa ma moc, która uzdrawia i wyzwala (por. Mt 8,28-34). Jego słowo potrafi uspokoić żywioły przyrody (Mt 8,23-27) i przywrócić umarłych do życia (Łk 7,11-17). Słowo Jezusa jest ludzkie, ale słyhać w nim głos Tego, który rzekł: „niech się stanie” i stało się natychmiast. Jezus słowem przekazuje również swoją władzę Dwunastu oraz ustanawia znaki Nowego Przymierza. W Nim i przez Niego stwórcze słowo działa więc, dokonując tu, na ziemi, dzieła zbawienia²⁹.

Konstytucja liturgiczna ukazując formy obecności Chrystusa w liturgii, mówi, że jest On obecny także w słowie Bożym: „Jest obecny w swoim słowie, bo gdy gdy w Kościele czyta się Pismo Święte, On sam przemawia”³⁰. Ze stwierdzenia soborowego dokumentu jasno wynika, że liturgia jest uprzywilejowanym miejscem słowa Bożego i zbawczego dialogu, który dokonuje się między Bogiem i człowiekiem. W liturgii proklamowane słowo Boże posiada taką samą moc jaką miało, gdy było wypowiedzane bezpośrednio przez Jezusa Chrystusa. Na obecnym etapie his-

²⁶ Por. S. MOYSA, *Słowo zbawienia*, s. 45; KKK 301; O. KAISER, *Stwórcza moc słowa Bożego*, ComP 125 (2001), s. 18.

²⁷ VD 9.

²⁸ Por. VD 10; P. KIEJKOWSKI, *Człowiek stworzony w Słowie, przez Słowo i dla Słowa. Przesłanie antropologiczne adhortacji „Verbum Domini” Benedykta XVI*, w: M. ANTONIEWICZ (red.), *Teologia dogmatyczna*, s. 81.

²⁹ Por. A. FEUILLET, P. GERLOT, *Słowo Boże*, s. 880; J. DANIÉLOU, *Bóg i my*, s. 295.

³⁰ KL 7.

torii zbawienia Chrystus kontynuuje swoją zbawczą misję w Kościele, a w sposób szczególny w liturgii. Dziś mocą swojego słowa Chrystus nadal zbawia, uzdrowia, wypędza złe duchy i odpuszcza grzechy. Liturgia objawia stwórczą i zbawiającą moc słowa Bożego.

3. *Logos* — Jezus Chrystus Słowem Boga

Papież Benedykt XVI jako punkt wyjścia do rozważań dotyczących słowa Bożego bierze Prolog Ewangelii według św. Jana. Tekst mówi o *Logosie*, czyli o odwiecznym Słowie, którym jest Jednorodzony Syn Boży, zrodzony z Ojca przed wiekami i Jemu współistotny: „Słowo było u Boga i Bogiem było Słowo” (J 1,1). Określenie „Słowo Boże” wskazuje jednoznacznie na postać Jezusa Chrystusa, który poprzez tajemnicę wcielenia stał się człowiekiem. Wcielone Słowo to Jezus z Nazaretu, Chrystus, przez którego na świat przyszedł definitywnie łaska, prawda i życie wieczne³¹.

Jezus przez fakt zrodzenia z Ojca jest Jego doskonałym odbiciem i wyrazicielem. Objawienie udzielone przez Niego, jako przez Słowo Ojca, przynosi poznanie Boga. Jezus Chrystus przez wcielenie stał się „obrazem Boga niewidzialnego — Pierworodnym wobec każdego stworzenia” (Kol 1,15). Stąd jako wcielone Słowo, posiadając bezpośrednią wizję Boga, mógł być Jego najwierniejszym Objawicielem i Egzegetą: „ten Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, o Nim pouczył” (J 1,18). Oznacza to, że Chrystus jest drogą, przez którą Bóg w Trójcy Jedyny objawił się w całej pełni i dał się poznać człowiekowi przez wiarę. On jest wyrażeniem miłości Ojca, który uczynił z Niego dar dla świata³².

Całe stworzenie jest dziełem dokonanym przez *Logos* — Słowo Boże. Papież Benedykt XVI zwraca uwagę na preegzystencję Słowa poprzez Jego uczestnictwo w dziele stworzenia. Stanowi ona wielką tajemnicę i ma również swoje źródło w zrodzeniu z Ojca. Chrystus będący Słowem Ojca jest wywyższony i jest Panem wszystkiego. On jest celem stworzenia i historii. Z tej perspektywy refleksja i wiara sięgają wstecz. Chrystus jest „Pierwszy i Ostatni” (Ap 1,17). Chrystus od zawsze należał do zbawczego planu Bożego. Ten, który teraz jest w chwale Ojca, zawsze był w jedności z Ojcem. On był w boskiej preegzystencji, przeszedł z niej i wrócił do niej.

³¹ Por. VD 7; KKK 65; G. MÜLLER, *Chrystologia — nauka o Jezusie Chrystusie*, Kraków 1998, s. 293; M. PYC, *Verbum Dei. Chrystologiczna refleksja w świetle adhortacji apostolskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, s. 8; H. LANGKAMMER, *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu*, Katowice 1976, s. 23.

³² Por. S. HAREŹGA, *Słowo Boże*, w: EK 18, kol. 405; A. FEUILLET, P. GERLOT, *Słowo Boże*, s. 882–883; H. DELUBAC, *Słowo Boga w historii człowieka*, s. 60–61; W. HARRINGTON, *Teologia biblijna*, Warszawa 1977, s. 225.

Przegzystencję Chrystusa głosi również Pismo Świąte: „Jezus Chrystus wczoraj i dziś, ten sam także na wieki” (Hbr 13,8)³³. Cała ziemski egzystencja Jezusa wynika z faktu owego „przedtem” i jest do niego skierowana jako do podstawowego wymiaru, w który Syn stanowi „jedno z Ojcem”. On jest Słowem przedwiecznym, jest Bogiem z Boga, współistotnym Ojcu³⁴. Prawda o przegzystencji Chrystusa w Ojcu jest równoznaczna z prawdą o Jego Bóstwie. Słowo, którym jest Chrystus, istniało wiecznie, tak jak Bóg. Ono przez fakt przegzystencji było w relacji do Boga, w łączności i we współnoci z Bogiem. Słowo istniało jako prawdziwa Osoba, równa Bogu Ojcu i różna od Niego, chociaż posiadało tę samą naturę³⁵.

Autor Listu do Hebrajczyków przypomina metodologię Bożego działania w historii zbawienia:

Wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców naszych przez proroków, a w tych ostatecznych dniach przemówił do nas przez Syna. Jego to ustanowił dziedzicem wszystkich rzeczy, przez Niego też stworzył wszechświat (Hbr 1,1-2).

Stary Testament przedstawia historię, w której Bóg przekazywał swoje słowo, aby Izrael poznał Jego zamiary względem ludzi i aby za sprawą proroków mógł je zrozumieć³⁶. Słowo to miało charakter wielowymiarowy i wielopostaciowy i tylko częściowo rozjaśniało oraz ukazywało prawdę Bożą. Miało ono charakter tymczasowy i historyczny, a nie ostateczny. Dopiero na końcu czasów Bóg przemówił przez swojego Syna, który jest odbiciem Jego istoty. Tym samym Bóg objawił na sposób ludzki swoje odwieczne Słowo. To objawienie osiągnęło w Słowie, które stało się człowiekiem, punkt kulminacyjny. W Nim Bóg oddał się bezgranicznie i wyszedł całkowicie z siebie. W Jezusie człowieku wyraża On siebie takim, jakim wiecznie wyraża siebie w swoim Słowie³⁷.

Benedykt XVI fakt wejścia w czas odwiecznego Słowa oddaje za pomocą metafory. Cały kosmos jest dziełem Boga, który wyraża siebie za pomocą „symfonii” stworzenia. W owej symfonii w pewnym momencie pojawia się „motyw solowy”.

³³ K. SCHEKLE, *Teologia Nowego Testamentu*, cz. II, Kraków 1984, s. 189–190.

³⁴ Prawdę tę wyraził Sobór Nicejski (325 r.) w swym Symbolu wiary: „Wierzymy w jednego Boga, Ojca wszechmogącego Stworzyciela wszystkich rzeczy widzialnych i niewidzialnych, i w jednego Pana naszego Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, zrodzonego z Ojca, Jednorodzonego, tj. z istoty Ojca, Boga z Boga, światłość ze światłości, Boga prawdziwego z Boga prawdziwego, zrodzonego, nie stworzonego, jednej istoty z Ojcem, przez którego wszystko się stało, co w niebie i na ziemi (...) i w Ducha Świętego”; BF 30, s. 32.

³⁵ Por. KKK 444; VD 8; JAN PAWEŁ II, *Jezus Chrystus — Przedwieczne Słowo Boga Ojca*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus*, Kraków 1999, s. 141–144; S. WYPYCH, *Słowo Boże*, s. 13.

³⁶ VD 11; KO 14.

³⁷ Por. H. LANGKAMMER, *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu*, s. 36–37; W. KASPER, *Jezus Chrystus — ostateczne Słowo Boga*, ComP 127 (2002), s. 40–42; E. RIDEAU, *Objawienie. Słowo Boże*, Warszawa 1974, s. 114–115; H. LANGKAMMER, *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu*, Wrocław 1976, s. 146; KO 4.

Ten motyw jest powierzony jednemu instrumentowi, który jest niezwykle ważny, gdyż nadaje sens całemu dziełu. Tym „motywem” jest wcielone Słowo Boże, a więc Jezus Chrystus. Stanowi On centrum kosmosu i historii, łącząc w sobie niebo i ziemię, stworzenie i Stwórcę³⁸.

Jezus, realizując swoją misję zbawczą na ziemi, ukazuje wyjątkową relację do Ojca. Ojciec Święty podkreśla, że „urzeczywistnia On w swoim doskonałym człowieczeństwie wolę Ojca w każdym momencie”³⁹. Można powiedzieć, że Jezus słyszy głos Ojca i jest Mu posłuszny, dzięki czemu jest Jego autentycznym obrazem. Jezus ma świadomość, że wszystko, czym jest, otrzymuje od Boga. Nie mówi nic, czego nie usłyszał, i nie czyni nic, czego by Mu nie rozkazał uczynić Jego Ojciec. Postępuje w ten sposób, ponieważ, jak sam mówi: „z nieba zstąpiłem nie po to, aby pełnić swoją wolę, ale wolę Tego, który mnie posłał” (J 6,38). Oznacza to, że Jezus w każdej chwili swego życia pełni w swoim doskonałym człowieczeństwie wolę Ojca. Pełnienie woli Ojca było istotą ziemskiej misji Jezusa i jej najważniejszym elementem: „Moim pokarmem jest wypełnić wolę Tego, który Mnie posłał, i wykonać Jego dzieło” (J 4,34). Jezus żyje spełnianiem woli Ojca. To stanowi Jego „pokarm”. Jezus w sposób doskonały słucha słowa Bożego, urzeczywistnia je w sobie i przekazuje je swoim uczniom: „Słowa bowiem, które Mi powierzyłeś, im przekazałem” (J 17,8)⁴⁰.

Trzeba także zauważyć eschatologiczny wymiar Słowa Bożego. Papież Benedykt XVI podkreśla, że Jezus Chrystus jest jedynym i ostatecznym Słowem Boga przekazanym ludzkości. On jest zwornikiem całej historii, która w Nim staje się jednością. Chrystus przewyższa wszystkie obietnice Starego Testamentu, ponieważ w Nim mają one swoje wypełnienie. Jezus łączy w sobie początek i koniec historii zbawienia. Wraz z Jego przyjściem nastąpiła era mesjańska. Rozpoczął się nowy czas i nowe stworzenie. Przyjście Jezusa na ziemię dało początek czasom ostatecznym, poza którymi nie ma i być nie może żadnej innej, następnej epoki zbawienia. Soborowa konstytucja o objawieniu Bożym naucza:

(...) chrześcijańska ekonomia zbawienia, jako nowe i ostateczne przymierze, nigdy nie przemienie i nie należy już więcej oczekiwać żadnego publicznego objawienia przed chwalebny ukazaniem się Pana naszego, Jezusa Chrystusa⁴¹.

Oznacza to, że wcielone Słowo jest szczytem objawienia i jedynym pośrednikiem w spotkaniu Boga z człowiekiem. Benedykt XVI w *Verbum Domini* pisze:

³⁸ Por. VD 13; M. PYC, *Verbum Dei. Chrystologiczna refleksja w świetle adhortacji apostolskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, s. 11.

³⁹ VD 12.

⁴⁰ Por. KKK 606; E. RIDEAU, *Objawienie. Słowo Boże*, s. 122–123; JAN PAWEŁ II, *Jezus Chrystus: Syn, który „żyje dla Ojca”*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus*, s. 120; J. PAREDES, *Syn Boży – Syn Człowieczy*, w: J. SALI (red.), *Wierzę*, Kielce 2012, s. 132–133.

⁴¹ KO 4; por. W. KNOCH, *Bóg szuka człowieka: Objawienie, Pismo Święte, Tradycja*, Poznań 2000, s. 38.

od kiedy Bóg dał nam „swego Syna, który jest Jego jedynym Słowem (...), przez to jedno Słowo powiedział nam wszystko naraz. I nie ma już nic więcej do powiedzenia (...). To bowiem, o czym częściowo mówił dawniej przez proroków, wypowiedział już całkowicie, dając nam Wszystko, to jest swego Syna. (...) Zatem jeśli ktoś jeszcze pytał Boga albo pragnął od Niego jakichś widzeń czy objawień, postąpiłby nie tylko błędnie, lecz również obraziłby Boga, nie mając oczu utkwionych w Chrystusa, całkowicie, bez pragnienia jakichś innych nowości”⁴².

W czasie Kościoła Jezus Chrystus, boski *Logos*, objawia się i zbawczo działa w liturgii i przez liturgię. W sposób szczególny jest obecny w proklamowanym słowie Bożym. Ojciec Święty, nazywając liturgię „uprzywilejowaną przestrzenią Słowa Bożego”, wskazuje na szczególną relację, jaka zachodzi między Słowem a wspólnotą Kościoła. Papież podkreśla, że aby zbawcze orędzie mogło być przekazywane w każdym miejscu i w każdym czasie, Bóg Ojciec powierzył Kościołowi swego Jednorodzonego Syna, który jest odwiecznym, wypowiedzianym w czasie Słowem⁴³. Benedykt XVI przedstawia obraz Kościoła „jako rzeczywistości określonej przez przyjęcie Słowa Bożego, które stając się ciałem, przyszło «zamieszkać wśród nas»” (por. J 1,14)⁴⁴.

Benedykt XVI zwraca uwagę na stałą obecność Chrystusa w życiu Kościoła. Podkreśla, że relacja między Chrystusem, który jest Słowem Ojca, a wspólnotą eklezjalną jest niezwykle żywotna. Dzięki tej relacji Słowo Boże jest stale obecne we wspólnocie Kościoła na mocy obietnicy Chrystusa: „A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20). W kontekście Eucharystii papież mówi o sakramentalności słowa Bożego i jako jego pierwsze źródło wskazuje tajemnicę wcielenia: „Słowo stało się Ciałem” (J 1,14). To w tym momencie Słowo Boże weszło w historię i w czas, objawiając tym samym Ojca i pełnię Bożego Objawienia⁴⁵. Sakramentalność słowa Bożego staje się zrozumiała poprzez analogię do rzeczywistej obecności Chrystusa pod postaciami chleba i wina w Eucharystii. Kościół zawsze wierzył, że: „W Najświętszym Sakramencie Eucharystii «są zawarte prawdziwie, rzeczywiście i substancjalnie Ciało i Krew wraz z duszą i Bóstwem Pana naszego Jezusa Chrystusa, a więc cały Chrystus»”⁴⁶. W Komunii Świętej wierzący rzeczywiście przyjmują prawdziwe Ciało i Krew Chrystusa. Wyznanie wiary w obecność Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi pociąga za sobą również wiarę w to, że jest On obecny i mówi do zgromadzonych także poprzez słowo Boże proklamowane podczas Eucharystii⁴⁷.

⁴² VD 14; Benedykt XVI powołuje się na św. Jana od Krzyża, *Droga na górę Karmel*.

⁴³ Por. *tamże*, 17.

⁴⁴ *Tamże*, 50.

⁴⁵ Por. VD 56; *tamże*, 73.

⁴⁶ KKK 1374; por. SOBÓR TRYDENCKI, *Dekret o sakramencie Eucharystii*, BF, 406, s. 204; A. SZAFRAŃSKI, *Teologia liturgii eucharystycznej*, Lublin 1981, s. 130–142.

⁴⁷ Por. KL 7; A. SZAFRAŃSKI, *Teologia liturgii eucharystycznej*, s. 147–160.

4. Wiara odpowiedzią na słowo Boże

Św. Paweł w Liście do Rzymian pisze: „wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10,17). Proklamowane słowo Boże, w którym jest obecny Jezus Chrystus, w naturalny sposób winno rodzić w człowieku wiarę. Żywa wiara jest autentyczną odpowiedzią człowieka na usłyszane słowo Boże. Przez wiarę człowiek wchodzi w zbawczy dialog z Bogiem. Benedykt XVI w adhortacji apostołskiej *Verbum Domini* podejmuje zagadnienie odpowiedzi danej przez człowieka Bogu, który do niego mówi. Do przymierza z Bogiem powołany jest każdy człowiek. Bóg wychodzi naprzeciw człowiekowi na wiele sposobów i daje się poznać w zbawczym dialogu. Konstytucja o objawieniu Bożym stwierdza:

Spodobało się Bogu w swej dobroci i mądrości objawić samego siebie i ukazać tajemnicę swej woli, dzięki której ludzie przez Chrystusa, Słowo, które stało się ciałem, mają dostęp do Ojca w Duchu Świętym i stają się współuczestnikami Bożej natury. Przez to objawienie niewidzialny Bóg w swojej wielkiej miłości przemawia do ludzi jak do przyjaciół i przestaje z nimi, aby zaprosić i przyjąć ich do wspólnoty z sobą⁴⁸.

Objawienie jest wolnym darem Boga danym człowiekowi. Dar ten stanowi przejaw Jego dobroci i mądrości. Bóg, mimo iż jest niewidzialny, dał się poznać, a nawet więcej — zwraca się do człowieka jak do przyjaciela. Objawienie ma charakter dialogu, co oznacza, że człowiek nie jest tylko biernym adresatem orędzia, ale przyjacielem zaproszonym i przyjętym do wspólnoty z Bogiem. Właśnie przez słowo Boże, zwłaszcza to proklamowane podczas liturgii, dokonuje się między Bogiem a człowiekiem coś więcej niż tylko wymiana treści czy informacji. W tym przypadku można mówić o osobowym spotkaniu oraz o przyjacielskiej wymianie. Konsekwencją tego spotkania i wymiany jest głęboka więź z Bogiem bazująca na miłości i rodząca się z wiary. Bóg przez swoje słowo chce udzielić człowiekowi swojego życia⁴⁹.

Zbawczy dialog dokonujący się między Bogiem a człowiekiem realizuje się w historii zbawienia. Ojciec Święty Paweł VI w encyklice *Ecclesiam suam* pisze:

Objawienie, czyli nawiązanie przez samego Boga nadprzyrodzonego stosunku z ludźmi, może być uważane za dialog, w którym Słowo Boże przemawia bądź poprzez Wciele nie, bądź w Ewangelii. Ojcowski i święty dialog między Bogiem a ludźmi, przerwany po żalnym upadku Adama, został później w ciągu wieków nawiązany na nowo. Dzieje ludzkiego zbawienia przekazują właśnie ten długi i różnorodny dialog, który Bóg w dalszym ciągu w różny sposób prowadzi z ludźmi. W tego rodzaju jakby rozmowach samego Chrystusa z ludźmi (por. Ba 3,38) Bóg objawia coś z siebie samego, z tajemnic swojego życia, jedynego w naturze i trójstego w osobach. Jednocześnie zaś Bóg z jednej strony wskazuje, że chce być przez nas poznany jako miłość, a z drugiej strony, że pragnie, abyśmy mu oddawali cześć i służyli — oczywiście przez miłość, nie nakazu-

⁴⁸ KO 2; por. VD 22; *tamże*, 6; por. KKK 51.

⁴⁹ Por. M. RUSECKI, *Traktat o Objawieniu*, Kraków 2007, s. 96; H. DE LUBAC, *Słowo Boga w historii człowieka*, s. 29; S. MOYSA, *Słowo zbawienia*, s. 86–87.

jąc nam nic ponadto. Do takiego dialogu, który częstokroć staje się zażyły i pełen ufności, jest powołane zarówno dziecko, jak i człowiek wprowadzany w tajniki życia mistycznego, człowiek, którego dusza jest wypełniona rozmową z Bogiem⁵⁰.

Również Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini* ukazuje Objawienie jako dialog Boga z człowiekiem. W tym dialogu prowadzącym do przymierza Bóg wzywa poprzez swoje słowo, a człowiekiem na nie odpowiada przez wiarę. Należy podkreślić, że inicjatywa tego dialogu pochodzi od Boga. Adresatem słowa Bożego jest każdy człowiek. Jest on wezwany do włączenia się w dialog wiary i miłości. Papież podkreśla, że „człowiek jest stworzony w Słowie i w Nim żyje; nie może zrozumieć samego siebie, jeśli nie otwiera się na ten dialog”⁵¹. Oznacza to, że w naturę człowieka wpisana jest swego rodzaju relacyjność, która otwiera go na dialog z Bogiem, pozwalający zrozumieć samego siebie⁵².

Ojciec Święty Benedykt XVI bardzo mocno podkreśla, że tylko w dialogu z Bogiem człowiek może zrozumieć samego siebie i znaleźć odpowiedzi na najgłębsze pytania swojej egzystencji. Wynika to faktu, że słowo Boże nie przeciwstawia się człowiekowi, a wręcz przeciwnie — czyni życie ludzkie bardziej autentycznym. Ono je oświeca i oczyszcza, doprowadzając do spełnienia największych pragnień serca człowieka. Człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boga, posiada pewne wrodzone wyczulenie i otwartość na objawiającego się Boga. Można powiedzieć, że jest w nim swego rodzaju zdolność, a nawet potrzeba usłyszenia Bożego słowa. Człowiek posiada ją z natury, gdyż Bóg, stwarzając człowieka, dał mu predyspozycję do łatwego przyjęcia nie tylko daru stworzenia, ale także szczególnego daru usłyszenia i przyjęcia słowa Bożego. Cała historia zbawienia pokazuje, że Bóg działa dla dobra człowieka i nie stanowi dla niego zagrożenia. Wręcz przeciwnie — Bóg wsłuchuje się w jego potrzeby i wołanie oraz podejmuje z nim dialog dla jego pełnego zbawienia. Wyrazem tego dialogu jest Jezus Chrystus, Wcielone Słowo⁵³.

W kontekście Objawienia należy podkreślić wartość wiary. Soborowa konstytucja o Objawieniu Bożym mówi:

Bogu objawiającemu należy się „posłuszeństwo wiary” (por. Rz 1,5; 16,26; 2 Kor 10,5n). Przez nie człowiek w sposób wolny całkowicie powierza się Bogu, ofiarowując „Bogu objawiającemu pełne oddanie umysłu i woli” oraz ochotnie przyjmując udzielone przez Niego Objawienie⁵⁴.

Benedykt XVI, odwołując się do tych słów, stwierdza, iż właściwą odpowiedzią, jaką człowiek winien dać Bogu, który do niego mówi, jest wiara. Wiara w swojej istocie nie polega tylko na poznaniu Boga, ale chodzi tutaj o przyjęcie konkretnej postawy, wyrażającej się w codziennym życiu i działaniu. Dzięki wierze człowiek

⁵⁰ PAWEŁ VI, Encyklika *Ecclesiam suam*, Paryż 1967, 70.

⁵¹ VD 22.

⁵² Por. P. KIEJKOWSKI, *Człowiek stworzony w Słowie, przez Słowo i dla Słowa*, s. 82–83.

⁵³ Por. VD 23; S. MOYSA, *Słowo zbawienia*, s. 79.

⁵⁴ KO 5; por. DWR 10–11.

wchodzi w relację z Bogiem i nawiązuje z Nim osobowy dialog, który nadaje jego życiu zasadniczy kierunek prowadzący ku zbawieniu⁵⁵.

Wiara jest podstawową i właściwą relacją człowieka do Boga. Stanowi ona odpowiedź człowieka na słowo Boże, angażującą całą ludzką osobę. Wiara musi być aktem całego człowieka i jego życia. Akt wiary powstaje pod wpływem Bożej łaski i jest wydarzeniem międzyosobowym, dokonującym się między osobą Boga i człowieka. Wiara tworzy swego rodzaju płaszczyznę, gdzie dochodzi do wewnętrznego spotkania człowieka z Bogiem⁵⁶. Według kard. J. Ratzingera wiara chrześcijańska jest

spotkaniem z człowiekiem Jezusem i w tym spotkaniu doświadczają, że sensem świata jest osoba. Jezus przez swe życie z Ojca, w bezpośredniej i najgłębszej jedności modlitewnego, a nawet naocznego obcowania z Nim, jest świadkiem Boga; przez Niego to, co niedotykalne, staje się dotykane, to, co było dalekie, staje się bliskie. Więcej: jest On nie tylko świadkiem, któremu wierzymy, świadkiem tego, co sam ujrzał w swojej egzystencji, będącej naprawdą zwrotem od fałszywego zacieśnienia się do tego, co powierzchniowe, ku głębi całkowitej prawdy; jest On także obecnością Wiekuistego na tym świecie. W Jego życiu, w Jego bezwzględny oddaniu swego istnienia ludziom mieści się sens świata: On oddaje nam się jako miłość, która także i mnie kocha i przez ten niepojęty dar trwałej miłości, jakiej nie grozi żadna przemijalność, żadne zakłócenie egoizmem, czyni życie wartym życia⁵⁷.

Ojciec Święty Benedykt XVI zwraca uwagę na ścisły związek wiary ze słowem Bożym. Urzeczywistnia się on w spotkaniu z Osobą Słowa — Jezusem Chrystusem. On jest stale obecny w swoim Kościele. Na obecnym etapie historii zbawienia, czyli w czasie Kościoła, w sposób szczególny działa w liturgii i przez liturgię⁵⁸. Wiara jest następstwem usłyszenia i przyjęcia Dobrej Nowiny. Proklamacja słowa Bożego w liturgii stwarza wyjątkową możliwość słuchania słowa Bożego, mając świadomość, że w tym słowie jest obecny Jezus Chrystus⁵⁹.

5. Zakończenie

W całej historii zbawienia Bóg nieustannie wychodzi do człowieka z propozycją dialogu. Nie chcąc być anonimowym Bogiem, dał się poznać człowiekowi. Objawiał siebie samego poprzez swoje słowa i dzieła. W księgach Pisma Świętego,

⁵⁵ Por. VD 25; M. RUSECKI, *Traktat o Objawieniu*, s. 403; G. MUSCHALEK, *Wiara jako odpowiedź człowieka*, w: W. KERN, G. STACHEL (red.), *Dlaczego wierzymy? 41 tez teologii fundamentalnej*, Warszawa 1969, s. 240–249.

⁵⁶ Por. J. BUXAKOWSKI, *Objawienie i wiara. Teologia prawd wiary*, t. II, Pelplin 1997, s. 141–143; M. RUSECKI, *Traktat o Objawieniu*, s. 403; D. SWEND, *Wiara odpowiedzią na Boże słowo*, w: D. SWEND, R. KULIGOWSKI, M. JAGODZIŃSKI (red.), *Słowo Boże w Kościele*, Warszawa 2009, s. 166.

⁵⁷ J. RATZINGER, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 2012, s. 77–78.

⁵⁸ Por. VD 25.

⁵⁹ Por. KL 7.

posługując się natchnionymi autorami, Bóg utrwalił swoje słowa i dzieła aż do końca czasów. Słowo Boże ma moc stwórczą i zbawczą. Można powiedzieć, że słowo jest czynem i działaniem Boga. Ono jest wciąż żywe i skuteczne. Pełnia Bożego słowa znajduje się w *Logosie* — Jezusie Chrystusie, Synu Bożym, który stając się człowiekiem, stał się widzialnym Słowem Boga Ojca. To Słowo jest wciąż obecne i działa w Kościele. W sposób szczególny wierzący mogą doświadczyć spotkania i mocy Słowa w liturgii Kościoła, a zwłaszcza wtedy, gdy proklamowane jest w niej słowo Boże. Jest w nim obecny Jezus Chrystus i dlatego proklamowane słowo uobecnia się i aktualizuje. Dzięki temu uczestnicy liturgii mają możliwość słuchania i spotkania z Chrystusem nauczającym, uzdrawiającym, uwalniającym i odpuszczającym grzechy. Odpowiedzią człowieka na usłyszane słowo winna być jego osobista i żywa wiara. Liturgia dzięki nieustannej obecności *Logosu* – Słowa, a także dzięki proklamacji słowa Bożego, staje się uprzywilejowaną przestrzenią zbawczego dialogu Boga z ludźmi.

Mając świadomość wielkiego obdarowania obecnością Boga mówiącego w liturgii, trzeba nieustannie pogłębiać znajomość Pisma Świętego, metody jego interpretacji. To pomoże w głębszym i bardziej zaangażowanym przeżywaniu liturgii. Pogłębi także osobistą wiarę, która przybliży do Boga, będącego źródłem miłości i miłosierdzia.

Od strony pastoralnej trzeba zrobić wszystko, aby słowo Boże było proklamowane przez osoby odpowiednio uformowane i przygotowane. Odpowiednia formacja biblijna, liturgiczna i praktyczna pomoże we właściwym głoszeniu Ewangelii oraz jej rozumieniu przez wiernych. Osoby głoszące słowo Boże muszą mieć świadomość, że czytając wiernym Pismo Święte, stają się głosem Boga i narzędziami, które winny pomagać wchodzić słuchającym w zbawczy dialog z Bogiem.

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł ukazuje liturgię słowa Bożego jako miejsce zbawczego dialogu pomiędzy Bogiem a człowiekiem. Podstawowym źródłem niniejszej refleksji jest adhortacja apostoła Benedykta XVI *Verbum Domini*. Ów zbawczy dialog między Bogiem a człowiekiem stał się możliwy dzięki Bożemu Objawieniu. Poprzez całą historię zbawienia Bóg objawiał się ludzkości poprzez słowa i dzieła, co opisane zostało na kartach Pisma Świętego, które stało się głównym źródłem chrześcijańskiej liturgii. Słowo Boże jest żywe i skuteczne, a dzięki obecnemu w nim Chrystusowi posiada stwórczą i zbawczą moc. Bowiem to właśnie w Chrystusie — boskim *Logosie* — Bóg w pełni przemówił do człowieka i ukazał mu swoje oblicze. Przez swe słowo Bóg nie tyle chce pouczać lub ganić człowieka, ale wprowadzić go w ów zbawczy dialog, oczekując jedynie naszej odpowiedzi, która wyrażać się będzie w żywej i świadomej wierze. Podstawową przestrzenią tegoż dialogu jest liturgia Kościoła, co wynika z faktu, że właśnie w niej obecny jest Chrystus — Słowo Boże staje się w niej rzeczywiście obecne.

Słowa kluczowe: Słowo Boże, Pismo Święte, księga, natchnienie, stworzenie, zbawienie, Jezus Chrystus, dialog, słuchanie, proklamacja, wiara

The Liturgy of the Word of God as a Place of Salvific Dialog between God and Man in Light of Benedict XVI's Apostolic Exhortation *Verbum Domini*

Summary

The paper shows the Liturgy of the Word of God as a place of salvific dialog between God and man. The fundamental source of this reflection is the exhortation *Verbum Domini* signed by pope Benedict XVI. The salvific dialog between God and man become possible because of the fact that God revealed Himself to the man. Throughout the entire history of Salvation God revealed Himself to mankind by His words and works, what was described by the inspired Authors. In such a way the Bible become a book of the Word, which continues to be proclaimed in Liturgy of the Church. The word of God is living and effective and it has power, which is both creative and salvific, because Jesus Christ is present in it, as the eternal Word of the Father. In Jesus — the divine *Logos*, God has fully spoken to mankind and has shown us His countenance in a most perfect way. Through His word God doesn't want to instruct and scold us, but He wants to make a salvific dialog with us waiting for our response, which should be make of our living and conscious faith. The salvific dialog becomes a reality and gets perfection in the liturgy of the Church. This is possible by the presence of Christ in the liturgy, where — in fact — the word of God becomes actual and present.

Key words: Word of God, Scripture, book, inspiration, creation, salvation, Jesus Christ, dialog, listening, proclamation, faith

Bibliografia

DOKUMENTY URZĘDU NAUCZYCIELSKIEGO KOŚCIOŁA

BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*, Poznań 2010.

FRANCISZEK, Encyklika *Lumen fidei*, Kraków 2013.

JAN PAWEŁ II, *Jezus Chrystus — Przedwieczne Słowo Boga Ojca*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus*, Kraków 1999, s. 141–144.

JAN PAWEŁ II, *Jezus Chrystus: Syn, który „żyje dla Ojca”*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Jezus Chrystus*, Kraków 1999, s. 119–121.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.

PAWEŁ VI, Encyklika *Ecclesiam suam*, Paryż 1967.

SOBÓR TRYDENCKI, *Dekret o sakramencie Eucharystii*, BF, 405–417, s. 203–208.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 410–421.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 350–363.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 48–78.

LITERATURA PRZEDMIOTU

BROWN R., FITZMEYER J., MURPHY R. (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001.

ANTONIEWICZ M., *Pneumatologiczny rys Tradycji, Pisma Świętego i Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w ujęciu adhortacji „Verbum Domini” Benedykta XVI*, w: TENŻE (red.), *Teologia dogmatyczna. „Verbum Domini”*, t. VI, Poznań 2011, s. 23–36.

BARNES W., *Natchnienie i bezbłędność*, w: B. METZGER, M. COOGAN (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997, s. 549–551.

BUXAKOWSKI J., *Objawienie i wiara. Teologia prawd wiary*, t. II, Pelplin 1997.

DANIÉLOU J., *Bóg i my*, tłum. A. Urbanowicz, Kraków 1965.

HARĘZGA S., *Słowo Boże*, EK 18, kol. 403–406.

HARRINGTON W., *Klucz do Biblii*, tłum. J. Marzęcki, Warszawa 1984.

HARRINGTON W., *Teologia biblijna*, tłum. J. Marzęcki, Warszawa 1977.

FEUILLET A., GERLOT P., *Słowo Boże*, STB, s. 876–883.

JELONEK T., *Repetitorium biblijne*, Kraków 2009.

KAISER O., *Stwórcza moc słowa Bożego*, w: ComP 125 (2001), s. 10–22.

KASPER W., *Jezus Chrystus — ostateczne Słowo Boga*, ComP 127 (2002), s. 40–49.

KERN W., *Wiedza i wiara*, w: W. KERN, G. STACHEL (red.), *Dlaczego wierzymy? 41 tez teologii fundamentalnej*, tłum. J. Klenowski, Warszawa 1969, s. 134–141.

KIEJKOWSKI P., *Człowiek stworzony w Słowie, przez Słowo i dla Słowa. Przesłanie antropologiczne adhortacji „Verbum Domini” Benedykta XVI*, w: M. ANTONIEWICZ (red.), *Teologia dogmatyczna. „Verbum Domini”*, t. VI, Poznań 2011, s. 75–93.

KNOCH W., *Bóg szuka człowieka: Objawienie, Pismo święte, Tradycja*, tłum. B. i M. Szlagor, Poznań 2000.

KUDASIEWICZ J., *Pismo święte*, w: A. ZUBERBIER (red.), *Słownik teologiczny*, Katowice 1998, s. 407–412.

LANGKAMMER H., *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu*, Katowice 1976.

LANGKAMMER H., *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu*, Wrocław 1976.

LEVIE J., *Ludzkie dzieje słowa Bożego*, tłum. W. Kowalska, Warszawa 1972.

LÉON-DUFOR X., *Słownik Nowego Testamentu*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1998.

LUBAC H. DE, *Słowo Boga w historii człowieka*, tłum. B. Czarnomska, Kraków 1997.

MOYSA S., *Słowo zbawienia*, Kraków 1974.

MUSCHALEK G., *Wiara jako odpowiedź człowieka*, w: W. KERN, G. STACHEL (red.), *Dlaczego wierzymy? 41 tez teologii fundamentalnej*, tłum. J. Klenowski, Warszawa 1969, s. 240–249.

- MÜLLER G., *Chrystologia — nauka o Jezusie Chrystusie. Podręcznik teologii dogmatycznej*, tłum. W. Szymona, Kraków 1998.
- PAREDES J., *Syn Boży – Syn Człowieczy*, w: J. SALIJ (red.), *Wierzę*, Kielce 2012, s. 109–150.
- PETER M., *Tak mówi Bóg. Ogólne wiadomości o Piśmie Świętym*, Poznań 1984.
- PYCM., *Verbum Dei. Chrystologiczna refleksja w świetle adhortacji apostołskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, w: M. ANTONIEWICZ (red.), *Teologia dogmatyczna. „Verbum Domini”*, t. VI, Poznań 2011, s. 7–21.
- RATZINGER J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowa, Kraków 2012.
- RAVASI G., *Biblia jest dla ciebie. Mały kurs teologii biblijnej*, tłum. D. Stanicka-Apostoł, Poznań 2011.
- RIDEAU E., *Objawienie. Słowo Boże*, tłum. K. Wróblewska, Warszawa 1974.
- RUSECKI M., *Traktat o Objawieniu*, Kraków 2007.
- SCHEFFCZYK L., *Pismo Święte słowem Boga i Kościoła*, ComP 125 (2001), s. 49–63.
- SCHELKLE K., *Teologia Nowego Testamentu*, t. II, tłum. L.M. Dylewski, Kraków 1984.
- SESSBOÛÉ B., THEOBALD C., *Słowo zbawienia. Doktryna Słowa Bożego. Usprawiedliwienie i dyskurs wiary. Objawienie i akt wiary. Tradycja, Pismo Święte i magisterium*, w: B. SESSBOÛÉ (red.), *Historia dogmatów*, t. IV, tłum. P. Rak, Kraków 2003.
- SWEND D., *Wiara odpowiedzią na Boże słowo*, w: R. KULIGOWSKI, M. JAGODZIŃSKI, D. SWEND (red.), *Słowo Boże w Kościele*, Warszawa 2009, s. 165–176.
- SZAFRAŃSKI A., *Teologia liturgii eucharystycznej*, Lublin 1981.
- SZLAGA J., *Wstęp ogólny do Pisma świętego*, Poznań 1986.
- TAMBOR P., *Pochodzenie tytułu „Logos” i jego znaczenie w Prologu Ewangelii według świętego Jana*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 1 (2002), z. 1, s. 351–363.
- WEISER A., *Teologia Nowego Testamentu. Cztery Ewangelie, Dzieje Apostolskie, Listy św. Jana i Apokalipsa św. Jana*, tłum. M. Szczepaniak, Kraków 2011.
- WITCZYK H., *Logos*, EK 10, kol. 1312–1315.
- WYPYCH S., *Słowo Boże*, w: S. GRZYBEK (red.), *Vademecum biblijne*, cz. IV, Kraków 1991, s. 7–24.

DARIUSZ KWIATKOWSKI, dr hab., prof. UAM; prezbiter diecezji kaliskiej. Obecnie pracuje w WSD w Kaliszu i jest adiunktem Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu. Jest redaktorem naukowym „Kaliskich Studiów Teologicznych”. E-mail: kwiatkowski@post.pl.